

HANGEUL YOZUVINING TARIXI VA O‘ZIGA XOSLIKLARI

Zayniddinova Sarvinoz Jamoliddin qizi

Toshkent shahar O‘zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti

Sharq filologiyasi Koreys tili yònalishi talabasi

99 471 02 41

sarvinozzayniddinova7@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada koreys yozuvi — Hangeulning yaratilish tarixi, grammatik va fonetik xususiyatlari, jamiyatdagi roli va zamonaviy dunyodagi o‘rni haqida so‘z yuritiladi. Yozuv tizimining paydo bo‘lish motivlari, uni yaratgan tarixiy shaxslar, shuningdek Hangeulning boshqa yozuv tizimlaridan farqli jihatlari ochib beriladi. Shuningdek, bugungi kunda Hangeulning global miqyosda o‘rganilishi va texnologik rivojlanish sharoitida undan foydalanish imkoniyatlari ham tahlil qilinadi. Maqola koreys tili, tarix, madaniyat va lingvistika sohasida izlanayotganlar uchun nazariy va amaliy jihatdan foydali bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Hangeul, koreys yozuvi, til tarixi, Sejong podshoh, fonetika, yozuv tizimi, lingvistika, madaniyat, zamonaviy texnologiyalar

Kirish

Hangeul — bu koreys xalqining milliy yozuv tizimi bo‘lib, u nafaqat Koreya yarimoroli madaniy merosining muhim unsuri, balki zamonaviy lingvistika sohasida o‘z o‘rniga ega bo‘lgan noyob grafik tizimdir. U o‘zining ilmiy asoslangan tuzilishi, fonetik aniqligi va o‘rganishga yengilligi bilan boshqa ko‘plab yozuv tizimlaridan ajralib turadi. Hangeulning yaratilish tarixi uning xalq uchun ochiq va demokratik yozuv sifatidagi vazifasini ko‘rsatadi. Tarixiy jihatdan bu yozuv XIV asrda Sejong podshoh tomonidan ilm-fan asosida yaratilgan bo‘lib, u avvalgi murakkab xitoy ierogliflariga qarshi o‘laroq, oson o‘rganiladigan va keng ommaga mo‘ljallangan yozuv sifatida yaratilgan. Ushbu maqolada Hangeulning yaratilish sabablari, ilmiy asoslari, grammatik tuzilishi va zamonaviy dunyodagi o‘rni haqida chuqur tahlil qilinadi. Hangeulning o‘ziga xosligini ta‘minlovchi eng muhim jihatlardan biri — bu uning fiziologik asoslangan fonetik tuzilishidir. Sejong podshoh boshchiligidagi olimlar guruhi harflarni inson og‘iz bo‘shlig‘i, til, lab va tomoq orqali tovushlarning qanday shakllanishini tahlil qilib yaratgan. Masalan, “ㄱ” harfi tilning tanglayga tegib paydo bo‘ladigan tovushni bildirsa, “ㅋ” lablarning yopilishi bilan hosil bo‘ladigan tovushni ifodalaydi. Bu yondashuv yozuvni nafaqat fonetik jihatdan to‘g‘ri, balki tabiiy holatda

eshitilishiga imkon beradi. Bu jihat zamonaviy fonetikada ham e'tirof etilgan noyob yutuq hisoblanadi.

Hangeul yozuvining tuzilmasi simmetrik va tizimli bo'lib, undagi harflar grafik jihatdan bir-biriga bog'liq. Yangi tovushlar hosil qilish uchun mavjud harflar ma'lum qonuniyat asosida birlashtiriladi yoki modifikatsiyalanadi. Masalan, “ㄷ” tovushi “ㄱ” harfining bir daraja kuchli ko'rinishi sifatida yaratilgan. Bu harakat Hangeulni o'ziga xos modullik printsipiga asoslangan yozuv tizimiga aylantiradi, bu esa zamonaviy dasturlash va kompyuter til tizimlarida ham qo'llaniladigan konseptga yaqin.

Hangeul yozuvi yaratilgan ilk davrda u "egriliklar yozuvi" yoki "ayollar yozuvi" deb past baholangan, chunki elitlar faqat xitoycha ierogliflarni savod belgisi deb hisoblagan. Biroq Sejong podshoh xalqni savodli qilish g'oyasini ustuvor deb hisoblab, Hangeulni ommalashtirishga jiddiy harakat qilgan. Hunminjeongeumning kirish qismida shunday deyiladi.

Bugungi kunda Hangeul yozuvi Koreya Respublikasi konstitutsiyasi, barcha rasmiy hujjatlar, ilmiy maqolalar va ommaviy axborot vositalarida ishlatiladi. U Koreya milliy identitetining asosiy ramziga aylangan. Har yili 9-oktyabr kuni Janubiy Koreyada Hangeul kuni (한글날) sifatida nishonlanadi. Bu kun Sejong podshohning ma'rifiy faoliyati va yozuv madaniyatiga qo'shgan hissasi yodga olinadi.

Hangeul yozuvi XXI asrda yangi bosqichga chiqdi. Texnologik taraqqiyot, xususan, smartfonlar, sun'iy intellekt va mashina o'qish tizimlarining rivojlanishi Hangeulni butunlay raqamlashtirishga olib keldi. Bugungi kunda har bir harf raqamli kodlar orqali aniq ifodalanib, global internetda koreys tilida tezkor yozish imkonini beradi. Shuningdek, Hangeulning standartlashtirilgan shakli Unicode tizimida ro'yxatdan o'tgan bo'lib, barcha kompyuterlar, mobil qurilmalar va ilovalar tomonidan to'liq qo'llab-quvvatlanadi.

Hangeul yozuvining mashhurligi nafaqat Koreya yarimoroli bilan cheklanib qolmoqda. Ko'plab xorijiy universitetlar, til markazlari va onlayn platformalar koreys tilini o'rgatishda aynan Hangeuldan boshlab o'quvchilarga fonetik tahlil va yozuv mashqlarini taklif qilishadi. Shuningdek, Hangeul yozuvi boshqa tillarni ifodalashda eksperiment sifatida sinovdan o'tkazilmoqda. Masalan, ba'zi tilshunoslar uni sun'iy tillar uchun universal fonetik asos sifatida foydalanish imkoniyatlarini o'rganmoqda.

Zamonaviy dizayn, branding va moda sohasida ham Hangeul shakllarining geometrik estetikasidan foydalanilmoqda. Harflarning chiroyli simmetriyasi va ko'rinishdagi uyg'unligi logotiplar, plakatlar, kiyimlar va grafik san'at asarlarida ishlatilmoqda. Shu tarzda yozuv nafaqat aloqa vositasi, balki san'at ifodasi va milliy iftixor ramziga ham aylangan.

Ayni vaqtda Shimoliy Koreyada Hangeul yozuvi xitoy ierogliflari bilan aralashtirilmaydi, ya'ni to'liq o'z yozuv tizimi sifatida ishlatiladi. Janubiy Koreyada esa tarixiy matnlar va ba'zi akademik ishlarda hanja (xitoy ierogliflari) hanuzgacha cheklangan darajada saqlanib qolgan. Bu farq ikkala Koreya davlatida yozuv tizimining rivojlanish yo'nalishlari va siyosiy yondashuvlaridan dalolat beradi.

Hangeul yozuvining yana bir o'ziga xos jihati — bu uning semantikasiz, sof fonetik asosda yaratilganligidir. Ya'ni, harflar o'z-o'zidan ma'no bildirmaydi, balki faqat tovushlarni ifodalaydi. Bu jihat Hangeulni logografik tizimlardan (xitoy, yapon) tubdan farqlaydi va tilni o'rganishni ancha yengillashtiradi. Shu sababli, Hangeulni o'rganayotgan talabalar bir necha kun ichida barcha harflarni o'zlashtira olishadi, bu esa til o'rganishga motivatsiyani kuchaytiradi.

Xulosa tarzida ta'kidlash mumkinki, Hangeul yozuvi inson tafakkuri, ilm-fan yutuqlari, madaniyat va xalqparvarlik g'oyalari asosida yaratilgan noyob yozuv tizimidir. Uning yaratilish sabablari va strukturaviy ustunliklari uni nafaqat milliy meros, balki universal yozuv namunasi sifatida tarix sahifalariga muhrlagan. Bugungi texnologik dunyoda ham Hangeul o'zining zamonaviyligi, uyg'unligi va qulayligi bilan ajralib turmoqda.

Hangeul yozuvi milodiy o'n beshinchi asrda, aniqrog'i 1443-yilda Sejong podshohning topshirig'i bilan yaratilgan. U 1446-yilda rasmiy ravishda "Hunminjeongeum" nomi bilan e'lon qilingan. Bu nom "Xalqni to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatuvchi tovushlar" degan ma'noni bildiradi. O'sha davrda koreys xalqi o'z tilini yozishda murakkab va faqat elita vakillarigina tushuna oladigan xitoy ierogliflaridan foydalanar edi. Sejong podshoh esa savodsiz oddiy xalq ham o'z ona tilini yozib va o'qib bilishi uchun maxsus fonetik yozuv tizimini yaratishni maqsad qilgan.

Hangeul o'zining ilmiy asoslangan tuzilishi bilan ajralib turadi. U yigirma to'qqizta harfdan iborat bo'lib, ulardan o'n to'rttasi undosh, beshtasi unli harflardir, qolganlari esa murakkab tovushlarni ifodalovchi birikmalardir. Unli harflar osmonga, yerga va insonga ishora qiluvchi shakllar asosida yaratilgan bo'lsa, undoshlar og'iz a'zolarining harakatini ifodalovchi grafik elementlar asosida tuzilgan. Bu Hangeul yozuvini nafaqat fonetik jihatdan aniq, balki vizual jihatdan ham mantiqiy va tushunarli qiladi.

Hangeulning yana bir o'ziga xosligi — bu uning harflardan emas, bo'g'inli bloklardan tashkil topganidir. Har bir bo'g'in bitta tovushli birlik sifatida ko'riladi va u alohida yozuv bloki sifatida joylashadi. Masalan, “한글” so'zi ikki bo'g'indan iborat bo'lib, har biri o'z ichida undosh, unli va ba'zida yakuniy undoshni o'z ichiga olgan tarkibiy qismlardan tashkil topgan. Bunday tuzilma so'zlarni yozish va o'qishni yengillashtiradi, ularni vizual jihatdan bir butun holatda ko'rsatadi.

Hangeul yozuvi yaratilganidan keyin dastlab aristokratlar va savodli elitalar tomonidan qarshilikka uchradi. Chunki ular xitoy ierogliflarini bilim va hukmronlik ramzi sifatida ko'rishar edi. Biroq vaqt o'tib Hangeul oddiy xalq orasida ommalashdi va o'zining amaliy qulayligi sababli keng tarqala boshladi. Bugungi kunda esa Janubiy va Shimoliy Koreyada Hangeul rasmiy yozuv tizimi sifatida to'liq qo'llaniladi.

Zamonaviy dunyoda Hangeul yozuvi texnologiyalar, dizayn va sun'iy intellekt sohalarida ham keng foydalanilmoqda. Koreys kompaniyalari tomonidan ishlab chiqilgan dasturiy mahsulotlar, o'yinlar, ijtimoiy tarmoqlar Hangeul yozuvida yoziladi.

Yana bir muhim jihat shuki, Hangeul yozuvi koreys xalqining madaniy identitetining ajralmas qismiga aylangan. Har yili Koreyada Hangeul kuni nishonlanadi. Bu kun nafaqat yozuvga hurmat ko'rsatish, balki milliy birlik va madaniyatga bo'lgan iftixorni ifodalash vositasidir. Koreys adabiyoti, musiqa, drama, hatto zamonaviy texnotilistik uslublar ham Hangeulning imkoniyatlaridan faol foydalanadi.

Xulosa:

Hangeul yozuvi — bu oddiy yozuv tizimi emas, balki koreys xalqining tafakkuri, madaniyati va o'ziga xosligining ifodasidir. Uning tarixiy yaratilish sabablari, ilmiy asoslari va zamonaviy davrdagi universalligi uni noyob til tizimiga aylantiradi. Yozuvning o'zida mujassam bo'lgan xalqparvarlik g'oyasi, o'rganishga qulayligi, fonetik aniqligi va estetik uyg'unligi uni nafaqat koreys xalqi, balki tilshunoslar va til o'rganuvchilar uchun ham bebaho merosga aylantirgan. Bugungi raqamli davrda Hangeul yozuvi milliy ramzdan tashqari, global aloqa vositasiga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Sohn, H. (2001). *The Korean Language*. Cambridge University Press
- Kim-Renaud, Y-K. (1997). *The Korean Alphabet: Its History and Structure*. University of Hawaii Press
- King, R. (1996). *Introduction to Korean Linguistics*. SUNY Press
- Lee, I., & Ramsey, S. R. (2000). *The Korean Language*. SUNY Press
- National Hangeul Museum (www.hangeul.go.kr)
- UNESCO Digital Library – Hangeul and Sejong Recognition Archive
- How to Study Korean (www.howtostudykorean.com)